

ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVİ'SİNDEN HAREKETLE ABDÜLMECİD SİVASÎ'NİN DİVANINDA BULUNMAYAN TÜRKÇE ŞİİRLERİ

Seda UYSAL BOZASLAN*

Geliş Tarihi: Haziran, 2015

Kabul Tarihi: Şubat, 2016

Öz

Abdülmecid Sivasî, Mesnevi ile ilgili birçok eser kaleme almış olmasına rağmen Türk edebiyatında değeri pek anlaşılmamış önemli şahsiyetlerden biridir. Sivasî (d. H. 971/ ö. H. 1049) , Cezire-i Mesnevi'nin ikinci şarihidir ve İlmî Dede'nin şerhinden daha kapsamlı bir şerh metni ortaya koymuştur. Bu durum, Sivasî'nin pek çok eserinin henüz bir çalışmaya konu olmamasıyla daha iyi anlaşılmaktadır. Doktora çalışmamızın konusu olan Şerh-i Cezire-i Mesnevi'de geçen Türkçe şiirlerle Divan'ındaki şiirler karşılaştırıldığında bu şiirlerin -iki tanesi hariç- Divan'ında yer almadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada Abdülmecid Sivasî tanıtıldıktan sonra Şerh-i Cezire-i Mesnevi'sinde yer alıp Divan'ında yer almayan Türkçe şiirlerine işaret edilmiştir ve 7 mesnevi, 2 kaside, 3 gazel, 4 kıt'a, 3 nazm ve 11 müfreden oluşan 30 şiir transkripsiyonlu olarak neşredilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Abdülmecid Sivasî, Şerh-i Cezire-i Mesnevi, gazel, mesnevi, Abdülmecid Sivasî Divanı.

FROM THE POINT OF HIS ŞERH-I CEZİRE-I MATHNAWI THE TURKISH POEMS NOT BEING IN DIWAN OF ABDULMECİD SİVASÎ

Abstract

Although Abdulmecid Sivasî wrote a lot of books he is an important person whose value wasn't understood in Turkish Literature. Sivasî, is second commentator of Cezire-i Mathnawi and expounded this text more comprehensive than İlmî Dede's. This case is understood thoroughly with Sivasî's works not being the subject of any study yet. Turkish poems in Sivasî's Şerh-i Cezire-i Mathnawi which is the subject of our phd dissertation was compared with poems in his Diwan. Thus it was determined that all poems but two weren't in Diwan. In this study, primarily Abdulmecid Sivasî was introduced. Then in spite of their absence in his Diwan, Turkish poems in Şerh-i Cezire-i Mathnawi were indicated. And 30 poems including in 7 mathnawis and 2 eulogies and 3 ghazels and 4 stanzas and 3 verses and 11 couplets are promulgated with transcription.

Keywords: Abdulmecid Sivasî, Şerh-i Cezire-i Mathnawi, ghazel, mathnawi and Diwan of Abdulmecid Sivasî.

* Arş. Gör.; KTU, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, subozaslan@gmail.com.

Giriş

Şemseddin Sivasî'nin yeğeni olan Abdülmecid Sivasî, önemli şarih ve edebi şahsiyetlerimizden biridir. Hem zahirî hem de batınî ilimlerle ilgilenen Sivasî pek çok eser kaleme almış olup Arapça ve Farsçayı o dillerde eser kaleme alacak kadar iyi bilmektedir. Yirmiden fazla eseri olan Sivasî'nin birkaç eseri hariç diğer eserleri henüz yayınlanmamış yahut bir teze ya da makaleye konu olmamıştır. Abdülmecid Sivasî'nin yayınlanmış eserlerinden biri *Divan*'ıdır. Recep Toparlı tarafından 1984'te yayınlanan bu Divan, 2014'te yüksek lisans tezi olarak Alper Ay tarafından sunulmuştur. Toparlı'nın yayınladığı *Divan*'da 79 gazele (3'ü na't olmak üzere) yer verilirken Ay'ın yüksek lisans tezi olarak sunduğu Sivasî Divan'nda 94 şiire (3'ü Divan metninde bulunmamasına rağmen Ay tarafından teze dâhil edilmiştir) yer verilmiştir. Divan'daki şiirlerin bazılarında Arapça ve Farsça gazel, beyit ya da mısraların olduğu görülmektedir (Toparlı, 1984; Ay, 2014; Toparlı, 2015).

Abdülmecid Sivasî'nin yayınlanan Divan'ı, Tefsîr-i Sûre-i Fâtîha'sı¹ ve Meyâdinü'l-Fursân'ı² dışında tespit edilebilen 36 adet eseri vardır. Bunların adları; Bidâ'atü'l-Vâizîn, Şerh-i Hilye-i Resûl, Nasîhatnâme (Pendnâme), Kasîde-i Abdülmecid Sivasî, Kasîde fi Medhi'n-Nebî Aleyhisselâm, Dîvân, Uddetü'l-Müsta'iddîn, Müşkilât-ı Mesnevî, Şerh-i Kasîde-i Mimiyye, Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Şerh-i Mesnevî, Mektupları, Fir'avn İmânına Dâir Risâle, Kazâ ve Kader Risâlesi, Makâsîd-ı Envâr-ı Gaybiyye ve Mesâ'id-i Ervâh-ı Tayyibe ve Ayniyye, Dürer-i Akâid ve Gurur-i Külli Sâikin ve Kâid, Mi'yâr-ı Tarîk, Miskâlü'l-Kulûb, Letâifü'l-Ezhâr ve Lezâizü'l-Esmâr, Risâletü'l-İslâm ve'l-Îmân, Risâletü'l-Kebâir ve Şerhuhâ, Şurûtu's-Salât, Keffâratu'l-Hams, Risâle-i Mufassala fi Hakki'l-Îmân ve'l-İslâm, Risâle-i Mufassala fi's-Salât, Şerh-i Hadîs-i Âfâk, Metin fi'n-Nahv, Risâle-i Mufassalâ fi'l-Ecnihâ, Risâle-i Hızır Aleyhi's-selâm, Beyânu Şerhu'l-Kebâir, Kerâhiyye, Metin fi's-Sarf, Mufassal Şurûtu's-Salât, Hadîs-i Erba'în, Kitâb-ı Keffarât-ı Hams, Risâle-i Niyet ve Risâle-i Savm'dır.³

Çoğu divandaki bu eksiklikler göz önünde bulundurulduğunda divanların şairlerin bütün şiirlerini ihtiva ettiğini söylemek imkânsızdır. Divan şairlerinin özellikle mecmualarda ve kendisinin başka eserlerinde de şiirlerine rastlanmaktadır. Bunların bir araya getirilmesiyle de şairin bütün şiirlerinin bir arada olduğu daha derli toplu divanlar elde edilebilmektedir. Örneğin Sivasî'nin doktora tez çalışmamızın konusu olan Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'sinde yer alan Türkçe şiirlerinin çoğu divanında yer almamaktadır. Bunların bazıları tam bir şiir formunda bazıları da beyitler halinde olup azımsanmayacak kadar çokturlar. Bu çalışmada öncelikle Sivasî ve

¹ Konuyla ilgili bilgi için bk. Kılıç 2005.

² Konuyla ilgili bilgi için bk. Tan 2006.

³ Bu eserlerin nüshaları için bk. Gündoğdu 2000.

çalışmamıza konu olan eseri tanıtılacak sonra da Şerh-i Cezire-i Mesnevi'sinde yer alıp Divan'ında yer almayan Türkçe şiirlerine işaret edilecektir.

Abdülmecid Sivasî'nin (d. H. 971/ M. 1563-1564) (ö. H. 1049 Cemâziye'l-âhir/ M. 1639 Eylül-Ekim)⁴ müstakil eserlerinden olan ve çalışmamızın konusunu oluşturan Şerh-i Cezîre-i Mesnevi, XVI. yüzyılın ünlü Mevlevî şairlerinden olan Yenicevardarlı Yûsuf Sîneçâk'ın Mesnevî'den 366 beyit seçerek oluşturduğu eserinin şerhidir. Eserde seçilen beyitte geçen kelimenin mazi, muzari ve emir sığıları gösterilmiştir. Şerh etmeye geçmeden önce bu kelimelerin anlamları (özellikle beyit içindeki anlamları) verilmiş ve beytin bütün anlamı izah edilmiştir. Sivasî, beyitleri şerh ederken ayet ve hadisler yanında mutasavvıfların ilgili konudaki görüşlerini de aktarmıştır. Eserin 4 nüshası tespit edilmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, nr. 2453, 19 st. 141 vr. (S1 nüshası)
2. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, nr. 2527/2, 21 st. 8-92 vr. (S2 nüshası)
3. Süleymaniye Ktp. Kasideci-zade, nr. 327, değişik st. 126 vr. (S3 nüshası)
4. İÜ Ktp. TY. (Nadir Eserler) nr. 196, 21 st. 3b-113a. (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu'nda Şerh-i Mesnevî-i Şerîf li-Şemsüddin Sivasî adıyla kayıtlı olmasına rağmen müellifimize ait bir eserdir.) (Ü nüshası)

Tespit edilen 4 nüshasından en eski tarihli olanı (Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, nr. 2453, 19 st. 141 vr. H. 1011 (M. 1602) Cemaziye'l-ahirinde kaleme alınmıştır. Esas alınan nüshanın yazım tarihi müellif hattınıninkinden üç ay sonradır. Müstensihî Hasan b. Kızılçûyî'dir.⁵ Eser mesneviden alınan beyitleri ve şârihin şiirlerini dışarıda tutarsak mensur bir eserdir. Eserin aktarımında tenkitli metin yapılamamıştır. Çünkü müstensihler, S2 ve S3 nüshalarında sık sık ve Ü nüshasında ise daha nadir olmak üzere anlaşılmayan yerleri atarak metni kısaltmışlardır. Dolayısıyla eserin aktarılmasında bu üç nüshadan çok az faydalanılabilmektedir.

Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevi'sinde karşılaşılan "li-muharririhî" başlığı altındaki şiirleri Divan'ındakilerle karşılaştırılmış ve bu karşılaştırma sonucunda bir gazel hariç diğer şiirlerin Divan'ında yer almadığı tespit edilmiştir. Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevi'sinde yer alıp Divan'ında bulunmayan Türkçe şiirleri şunlardır:⁶

⁴ Buradaki bilgiler Gündoğdu'dan (2000) derlenmiştir.

⁵ Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, 141b.

⁶ Bu bölümdeki Arapça ve Farsça kısımları (ayetler hariç) Türkçeye çeviren Öğr. Gör. Hülya Çakıroğlu'na teşekkür ederim.

Mesneviler

I

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ƙoma' irfānile dānişden nişān
Bī-nişān ol maḥv içinde bul nişān

Nūr-i Ḥaqq tutdı cihānı bi't-tamām
Göz gerek açup göresin ey hümām[100b]

II

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Güft ü gūyı şeyḥiyā kūtāh kıł
Şeyḥilikşüz' azm-i rāh-ı şāh kıł⁷

Kendüni maḥv iden ebdāl ü gedā
Cümle şeyde seyrider nūr-i Ḥudā

Dīde-i bāṭın eger bīnā ola
Gizlü añladuḳlarıñ peydā ola

Ṭālibā gel bu vücūddan pāk ol
Rāh-ı ḥaḳda yek-dil ü çālāk ol

Bir gönül biñ ārzū müşkil durur
Ārzūyı bir iden 'āḳil durur [100b]

III

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey Kerīm ü Rāḥim ü Raḥmān Vehhābu'l-'aṭā
Raḥmetünññ ni' metinññ⁸ ğarḳıdur şāh u gedā

Baḥr-ı cūduñ ğāyeti yok baḥşişüñ bī-imtinān
Ey 'ivazsuz hem ğarazsuz eyleyen luṭfin feşān

⁷ kıł: ide S1, - S2, - S3.

⁸ ni' metinññ: - S1, - S2, - S3.

⁹ ما بكم من نعمتٍ⁹ itdi ki sensin hemān
Ni‘ met ü raḥmet viren hem ḥamde lāyık bī-gümān

Zeyd ü ‘ Amrī ālet-i ‘ irfān u iḥsān eyleyen
Yoqları var eyleyen cānsuzları cān eyleyen

Der-ḥaḳīḳat yoḳdurur mün‘ im sivallāhu’l-eḥad
Mübdi’ ü mubdi‘ durur yoḳ kudretine ‘ add ü sedd

Mümkin ü maḥlūḳ cūd itse diler aña‘ ivaż
Yā şevāb yā medḥdür yoḳise bir ğayrı ğaraż

Yoḳsa raḥm eder faḳīre ḳalbde vardur riḳḳati
Yā ta‘ alluḳdur ki zillet ḳaddini bükmüş ḳatı

Yā ḥasīs ü nā-kes adından utanur cūd ider
Ḳalmaya yā ḳalb evinde ḥubb-ı dünyādan keder

Bu Şeyḫinüñ yine zerre eksük etmez rızḳını¹⁰
Cūd-ı Ḥaḳḳ’a ḥādım ü āletdür ancaḳ ol ğanī

Ni‘ met ü cümle vücūda aḣl-ı evvel Ḥaḳḳ durur.
Ni‘ meti vü men‘ imi ḥalk iden ol muṭlaḳ durur

Hem bizümdür ḳillet ü ‘ illetle zilletle cefā
Bī-vefāt u bī-‘ azıldür ol ‘ aziz ü ol Ḥudā¹¹

Zāt-ı vaşf u ḥikmetinde‘ aḳl-ı kāmıl pür-cünün
‘ Ālimün ḥayrettedür Şeyḫī ne bilsün cāhilün [104a]

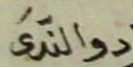
IV

Mefâ’ülün Mefâ’ülün Fe’ülün

Senünle her dem ider gizlü bāzār

⁹ Nahl, 16/53. Ayetin manası: “Size ulaşan her nimet...”

¹⁰ Mısranın vezni kusurludur.

¹¹ ü ol Ḥudā: S1, - S2, - S3.

Niķābından yañılup olma āzār

İderken ¹²نتم وجه الله¹² ı tekrār

‘ Acebdür gitmedi göñlünden inkār [111a]

V

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

‘ Āşık oldur kendi maķşūdın şala

Dost murādın ihtiyār ide ala

Varlığından şol ki ol bî-zār ola

Vuşlat-ı yār ile ber-ħurdār ola

Görme yokdur şübhesüz ruhsār-ı yār

‘ Āşık olan nefsi için kılsa kār

Sen günehsin senden istiġfār kııl

‘ Azm-i sūy-ı cānib-i ġaffār kııl [114a]

VI

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

Aşl olan ħalbi viren maħbūbına

Sāyir a‘ zā da gider maḫlūbına

Fehm kııl ħulluķda ‘ uzvuñ biridür

Añlayana bu semā‘ uñ seyridür [121b]

VII

Müfte’ilün Müfte’ilün Fâ’ilün

¹³فاسستم¹³ uñ elfi durur ol elif

Elf-i ilāh ile olupdur elif

Ṭoġrı yolu anuñ ile¹⁴ vardılar

Vaħdeti bu ħabli tutup buldılar

¹² Allah’a yönelme tamamlandı.

¹³ Dosdoġru.

¹⁴ anuñ ile: nuñ ile S1, - S2, - S3.

Habl-i Hudādur tütana ‘ākıbet
Hadd-i ehad mesken olur bî-cihet

Vuşlat u ‘ilm ü şeref ü fazl u cūd
‘Aşq u muhabbetle taqarrüb sücūd

Sāye sürürında kazandı kamu
Kıldılar aña dükeli ser-fürü

Şāhid-i sātı‘ dileriseñ dilā
Kaṭ‘ ider iki elif-i enbiyā

Evvel ü āhirde olan kāmīlān
Benden alupdur heme ‘ilm-i ‘iyān

بی ki ma‘iyyet sırınuñ rāzıdur
¹⁵ بسمع بی ينطق بی nāzıdur

Virmese Aḥmed aña بی remzini
Kim tıyadı maḥv ile ney remzini

İki elif bu sıra iki ‘imād
Aña nebī tekyelenüp buldı ad

Biri ezel biri ebed elfidür
Biri yüzi biri anuñ zülfidür

Lafz-ı nebī aña işāret ider
Olmasa بی nūn nedür ey püser

Dā’ire-i şeş cihet olan cihan
Zāhiri ḥalk bātını sırr-ı nihān

¹⁵ Konuştuğunu duy.

Nuqta-i nūn sırr-ı نونىن şāhidi
Rūh-i izāfiye gider rāh-idi

Keşrete düşürdi sözi cāhilān
Cāhil için söz uzadur ‘ālimān

Şeyhî de var mı gele gammāz ola
Reml aña remmāl ola remmāz ola [133b-134a]

Kasideler

I¹⁶

Müstef'ilün Fe'ülün Müstef'ilün Fe'ülün

Ey maḥzen-i fezā 'il elṭāf-ı Hāḳḳa maḫhar
Ey mecma' -ı ḥaşā 'il mecmū' -ı ḥalḳa rehber

Ey menba' -ı mürüvvet ey ma' den-i fütüvvet
Ey aḫl-ı feyz-i raḫmet cūd-ı vücūd-perver

Ḥulḳuñ ḳamudan ekmel ḥalḳuñ ḳamudan efḫal
Rūḫuñ ḳamudan evvel cismüñ ḳamudan enver

Ey zulmetüñ ziyāsı ey ḫastalar şifāsı
Ey ḡam[l]ular şafāsı luṭfuñ şayar mı diller

Ey dürr-i baḫr-i vaḫdet mühr-i nigīn-i ḳudret
Mihr-i semā-i 'izzet serdār olanlara ser

Cismünde sır şerī' at rūḫunda hem ṭarīḳat
Sırruñ hüve'l-ḫaḳīḳat hem ḫānesin ü hem der

Ey tüt-i ḫaḳāyık [139b] ey bülbül-i daḳāyık
Zātuñ ḳamuya fāyık dīnüñ ḳamudan aḫher

¹⁶ Kasidenin sadece italik olan beyitleri Sivasî Divanı'nda yer almamaktadır. Konuyla ilgili bilgi için bk. Ay, 2014: 160-166.

Ey dürr-i baħr-i tevħid iklim-i ‘ aşk-ı ferid
Ey ħıřn-ı řehr-i ümmid müşkil senüñle eyser

řıdk u řafāya řuffe mihr [ü] vefāya ħubbe
Rüyuñ diler eħibbe ey ħabb-ı hubbe beyder

Ey Muřtafā-yı raħman ey murtażā-yı insān
Ey muĸtedā-yı her cān ‘ allām-ı sırr-ı ester

Ey şem‘ -i řurħ-ı ħađrā miřkāt-ı bezm-i a‘ lā
Miftāħ-ı nūr-ı eclā miřbāħ-ı ħalb-i ħayder

Ķānūn-ı dīni vāzı‘ a‘ lām-ı ‘ ilmī rāfi‘
Ey her belāyı dāfi‘ ‘ arş-ı ħudāya dilber

Ey rāfi‘ -i đalālet ey dāfi‘ -i cehālet
Müřtāĸ-ı ber-cemālet a‘ rāz u cümle cevher

Ey seyyid-i civān-baħt řāħ-ı cihān felek-taħt
Cān-baħř u hem cihān-raħt her zerre anı söyler

Keřřāf-ı sırr-ı evřāf‘ aşkuñla řāf her řāf
Ķāfi muħiř olan ħāf‘ anĸā-yı ħudret-āver

Ey raħmetüñ nesimi ey cennetüñ na‘ imi
Ey yoĸlayan yetimi řefĸat eline dāver

Ĥıbb-ı ħulüb-ı eřbāħ şabb-ı řabā-yı- fettāħ
Feyz-i feżā-yı ervāħ cümle saña musaħħar

Ey seyyid-i memālik ey māni‘ -i mehālik
Ey mürřid-i mesālik ey reh-revāne rehber

Iřlāħ-ı her fesādi miftāħ-ı her murādi
Sulřān-ı ‘ adl ü dādi mennā‘ -ı şan‘ at-ı şer

Sulţān-ı her sipāhī ey cümleñ penāhı
Eşyā' turā kemāhī aşıle oldı manzar

Destān-serā-yı sulţān ey bülbül-i hoş-elhān
Şāhīn-i dest-i hannān şayyād-ı hem-dilāver

Ne varsa zāhir ü ğayb nūruñdan oldı bī-reyb
Hūr u cināndaki zeyb senden durur muşarrer
Ey 'ālemīne rahmet nūr-ı hüdā-yı ümmet
Ey reh-nümā-yı vuşlat esrār-ı hinde-server

Olunca rüz-ı maşşer nefsi okuya her ser
Tutıla cümle diller ancak hemān o söyler

Ey mihr-i 'ālem-i dil ey pişvā-yı menzil
Ey naşş-ı hātīm-i kül senden kamu muşavver

Ey rūhı cümle cismüñ ey genci her tılısmuñ
Kassāmı cümle kısmuñ bu'l-kāsım-ı seḡāger

Şarrāf-ı dürr-i 'irfān 'arrāf-ı sırr-ı subhān
Vaşşāf-ı aşş-ı rahmān sulţān-ı baḡr hem ber

[140a] Ey şāh-ı sırr-ı vaḡdet salār-ı cümle millet
Şehbāz-ı dest-i kudret şayyād-ı heft kişver

'Unvān-ı naşş-ı fırsat mihmān-ı Rabb-ı 'izzet
Çevgān-ı tūb-ı devlet ey dü cihāna meḡhar

Kapuñda cümle sā'il baġladı saña maḡmil
'Arz ide geldi müşkil cümle velī peyġamber

'Aşşuñla döner eflāk nūruñla gül olur ḡāk
Biter senüñle her çāk ey her şikeste şeh-per

Ey mevc-i baħr-i bî-ħad sırr-ı vücūd-ı ebced
Mürseller içre Aħmed ey cümle başa efser

Ey aşl-ı lafz u ma‘ nā bîh-i dıraħt-ı tûbā
‘İlm-i ledünne dānā çeşm-i cihāna gevher

Ey aşl-ı ‘aşk u ğavġā maħbûb-ı leyl-i isrā
Pâyüünde ‘arş-ı a‘lā kemter gedāsı mihter

Ey ‘āşiyāne eşfa‘ luḫfuñ kamuya maṭma‘
Ey mühr-i ‘ayn-ı maṭla‘ kapuñda mihr çāker

Feyyāz-ı ‘ilm-i raħmān miftāħ-ı genc-i ‘irfān
Ey ħaste-gāna Loħmān ġassāl-ı her mükedder

يا سيّد السريّه يا اشرف البريه
يا ملبس العريّه قسام حوض و كوثر

يا معطى المواهب يا مرشد المراتب
يا فاتح المطالب عالم ترا مسخر

شوقى اليك غالب دمعى لديك ساكب
يا نور نجم ثاقب هم ماه و مهر انور

روى توقيله دل كوى تو نعم منزل
حلّال جمله مشكل اى بى بدل سحتنور

اى قطرة تويم بود عمان همجو نم بود
بى توجهان عدم بود عالم زتومنور

عرشست پايه كم درسيرت اى مكرم
لوحست مايه كم يك كاغدى زد فتر

علام علم اسما اى اسم آن مسما
فتاح سرّ مولا كشاف رمز هر در

سر چشمه معارف سررشته عوارف

17 سردار جمله عارف ای اصل مایه ونر

Şer' üñ durur mü 'ebbed zātuñ durur mü 'eyyed

Yapduñ binā müşeyyed muhkem durur musevver

Sırr-ı cemāl ü ' izzet remz-i celāl ü heybet

Ġamz-ı kemāl-i kudret cümle saña muqarrer

Feyzüñden aldı ' İsa mevtāyı kıldı ihyā

Beyzā yed old[ı] Mūsā nūruñ ile ser-ā-ser

از کحل خاک آن پای چشم آجدي¹⁸ جمله ذی رای

از نطق شکر افزای پر مصر دین بسکر

از مکر چشمت آهو در کهوه گفته یاهو

از زلف توسیه رو افتاده مسک معطر¹⁹

Ķāvs-ı kâzā-yı ebrū kurulıdur be-her sū

Ol müy-ı ' anberin-bü ' aql alur ādem avlar

Yek-dāne hāl-i dil-cū anuñla dām iken mü

20 در نزد چشم جادو طوب قضاي کمتر

Ey şāhib-i meşānī Yūsuf ola mı şānī

Kim ola saña şānī maḥbūb-ı Rabb-i ekber

¹⁷ Ey orduların efendisi, ey insanların en şereflişi, ey örten, emaneti koruyan Kevser havuzu. Ey ihsan veren ey mürşitlerin en yücesi, ey istenileni fetheden dünyayı ele geçiren. Neşem sana yenik, gözyaşım senin yanında akar, ey parlayan yıldız, ışığı hem güneş hem aydan daha parlak. Senin yüzün gönlün kıblesi, senin sözün evin nimeti, sen tüm sorunların çözümüsün ey eşsiz aydınlatıcı. Senin yanında bir damlayım ve Umman Denizi nem gibidir, sensiz dünya yoktur âlem senden ışık alır. Ey efendi göklerin karşıda düşük kalıyor, tüm kâinat senin karşıda defterden koparılmış kâğıttır. Bütün ilimleri bilen ey o isimle isimlenmiş, Sen ilahî sırların anahtarı ve her kapının açarısın. Ey marifetlerin ve iyiliklerin kaynağı, ariflerin başkanı ve ey erkek ve dişinin temeli.

¹⁸ آجدي: Ü, -S1, -S2.

¹⁹ Senin toprağına ayak basan bütün düşünce sahiplerinin gözü açıldı. Tatlılık dolu, ikna edici konuşmandan sarhoş oldum. Ey o mecliste konuşan ahu gözlü hilekâr, senin gür saçların miskten daha güzel kokuyor.

²⁰ Cadı gözün yanında kaza topu (bile) itibarsızdır.

‘ Āşık aña Züleyhā saña cemī‘ -i eşyā
Belki Ĥudā te‘ ālā ey enbiyāya server

Olmasa idi nūruñ ĥüsni olmazdı ĥūruñ
Ey aşlı her sürūruñ cümle şafāya maşdar

ای رویکه ضحی دم نیکان بنزد توکم²¹
Şeb zülfüne göre ĥam nūr-ı celāle mażhar

Ey muĥtedā-yı ervāḥ ey nūr-ı zıll u eşbāḥ
Ey muĥleĥāta miftāḥ ey kāyināta mihter

Görmese bunda rūyuñ görmez ḥaşirde būyuñ
Ṭutmasa güft ü gūyuñ yoldan azar melekler

‘ İlmüñ kadar ilāhī ta‘ zīm kıll kemāhī
Ol şāh cümle şāhī ki_ oldur cemāle mażhar

Aşḥāb necm-i hādī bulsun bi-küllü nādī
Rıdṽānile murādı olunca rüz-ı maḥşer

Lā-siyyemā ol a‘ lām ol çār rükn-i islām
Bulsun hezār ikrām yā Rabb bi-küllü maḥżar

Şiddīĥ-i yār-ı gāruñ hicret yolunda yāruñ
Ol şāh-ı nām-dāruñ kıll ravzasın mu‘ anber

Fārūĥ-ı dīnī yā Rabb ĥapuñda kıll muĥarreb
Ķıll ravzasın mühezzeb ‘ izzet vir aña berber

‘ Oşmān-ı zü‘l-ḥayāyı ol ma‘ den-i vefāyı
Ol maḥzen-i şafāyı nūruñla eyle ezher

²¹ Ey kuşluk vakti (gibi parlak olan) yüz! İyiler senin yanında (sana nazaran) kötüdür.

Ol ehl-i انا هلى ol hāmīlū'l-livāyī
Ol menba‘-ı şehāyī ‘ izzetle eyle ber-ter

O mecma‘-ı şafāyī serdār-ı لا فتا' yī
*Bula ebed rızāyī hayy-ı (...)*²²
Derdile yanmışıdı cāndan uşanmışıdı
Hem fānī olmuşıdı der hayy-ı bāķī hayder

Ƙanın Ƙurıtmışıdı cismın çürütmüşıdı
Yağın eritmışıdı diri diriydi hayder

يا شافع المعاصى اشفع وكن مناصى
اذ يأخذ التواصى عبد ضعيف افقر²³

Mücrim Ƙatı düşüpdür yolın dağı şaşupdur
Hadden günāh aşupdur [141a] Ƙaldı haķır ü mużtar

ŞınƘun dil ü şikeste zencīr-i ğamla beste
Süst ü naħīf ü haste hayrān u deng ü serser

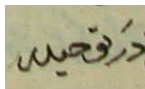
Bir Ƙatre aña kāfī belki cihāna vāfī
Yā şāfī yā mu‘ āfī hastañdur ey şifāger

Ey cümle başın tācı zerreñ cihān ğarācı
Şeyhī düşüpdür acı acıñdur etmek ister

II

Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün²⁴

Ey ğabīb- i‘ Arabī nūr-ı ilāhī medenī
Seg-i bābuñ şeh olur her ne Ƙadar olsa denī

²² bu kısım okunamamıştır.

²³ Ey günahlara şefaāt eden şefaāt et ve sığınak ol. Günahkâr kullar götürüldüğünde şefaāt et, sığınak ol.

²⁴ Manzumede bazı tef’ ileler fā’ilâtün çıkmaktadır. Bunlar dipnotlarla gösterildi.

‘ Aşkuñ ile evliyā hayline²⁵ şāh olmadı mı
Olmuşiken rā‘ ī-yi üştür²⁶ Üveys el-Karanī

Toz [u] toprağıle yollarda döner bād-ı şabā
Hāk-i pāyuñ dileyü saña kıllur devresini

Sāhanuñ taşına‘ aşık‘ Adenüñ içi taşı
Bu hayādan surh̄reng old[ı]²⁷ ‘ aķık-i Yemeni²⁸

Ş[ā]hlık bendeligünde idügin tıyduğıçün
Şer‘ üñe cān ile hıdmetler ider şāh seni

Çöpçe gelmez sensüzün serv-i²⁹ çemen gözlerime
Maķşadım bu merhabā ide³⁰ muğaylān dikeni

Dü cihān perverişi nuķ-ı faşih̄ünden alur
Hükemā cümle virür şerbetüñe cān u teni

Saña virildi kemāl ile ma‘ allāh şıfatı
İrade şığmadı kes cümle kesüpdür sühanı

Eşerüñ şemm idenüñ şemm iden āşārından
Şāmmesi tıymaz anuñ‘ anber ü misk-i H̄oteni

İsteyüp h̄abl-i metīn ile dilā h̄ısn-ı haşīn
Rāh-ı ‘ aşkına girüp boynuma taķdım reseni

Zillet ü kılletile ķaldım ayakda kerem it
Yerde ķalsun mı sevenler seni ey şāh seni

²⁵ evliyā hay: Tef‘ ile fe‘ilātün olması gerekirken fā‘ilātündür.

²⁶ rā‘ ī-yi üş: Tef‘ ile fe‘ilātün olması gerekirken fā‘ilātündür.

²⁷ surh̄reng ol: Tef‘ ile fe‘ilātün olması gerekirken fā‘ilātündür.

²⁸ Mısranın vezni kusurludur.

²⁹ sensüzün ser: Tef‘ ile fe‘ilātün olması gerekirken fā‘ilātündür.

³⁰ merhabā i: Tef‘ ile fe‘ilātün olması gerekirken fā‘ilātündür.

Kı1 cemālũñle müşerref vir beķā ba' de³¹ fenā
 Ol ĥayāt-ı dil ü cānı ĥuluna göstereni

 Menba' -ı ' ilm ü kerem mecma' -ı ' irfān u edeb
 Maĥzen-i ĥüsn ü ŗiyem keŗtĩ-i dīnũñ dümeni

 Ma' den-i fażl u kemāl mazĥar-ı nūr-ı müte' āl
 Māĥĩ-i zulum-i zalem ehl-i ' ināduñ reseni

 Ĥāmĩ-i dīn-i metĩn māĥĩ-i küfrān-ı đalāl
 Ŗadıķu'l-ķavl ü emĩn bāġ-ı cihānuñ semeni

 Bende-i cūd u seĥāsı dü-cihān ĥalkı ķamu
 Ķuvvet ü faĥr-i cihān oldu anuñ āmedeni

 Maĥar-ı raĥmeti řā'irdür anuñ aķtārda
 Sırr-ı ' aŗķile Ĥudā nūr ider anı seveni

 Bā' iŗ-i ' aŗķ-ı Ĥudā vāsıřa-i ĥalk-ı cihān
 Merkez-i devr-i vücūd kān-ı vefā baĥr-i ġanĩ

 Zıll-ı Ĥaķķ ŗems-i hüdā ŗa' ŗa' a-i nūr-ı Ĥudā
 Ĥulķı ĥoŗ zātı ġüzel leb ŗadef ü diŗ ' Adenĩ

 Luşfı çoķ tatlu dili mazĥar-ı ģudretdür eli
 Müznibe' afv u ĥarābāta' imāret vařanı

 Müflise luřf idici daĥi yetĩme ŗefķat
 Düşmüŗũñ destin alan dāfi' -i ġamm u miĥenĩ

 Senlũġũñ ĥaķķı ki maĥlũķa odur aŗl-ı uŗul
 Virdi bu Ŗeyĥĩ ģuluñ sende fenā eyle beni [141a-141b]

³¹ vir beķā ba' : Te' ile fe' ilātũn olması gerekirken fā' ilātũndür.

Gazeller

I

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Cemre-i 'aşk-ı ezelden âteş aldı çün bahār
Oldı yer hoş-reng ü hoş-bū mīve-dār u gül-^ç izār [19b]

Nüş kıldum nām-ı maḥbūbile ḥamr-ı bī-ḥumār
Yaradılmadı devek serhoşı idüm bī-ḳarār [35a]

Burḳa' ını ruḥ şanan ḳaldı piyāde şāh-māt
Ḳanı bir fe[r]zāne ki ferdāne baka der-şumār [93b]

II

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Niçe ey zāhid-i pākize' amel ḳāl u maḳāl
Ne ola daḫi beter k'olmayasın vākıf-ı ḫāl

Şeh perüñ 'aşkla yaḳ tā uçasın kim Cibrīl
Sidreyi geçemedi olmadı çün fāriḡ-i bāl

Ġam-ı māl ile niçün beste-dil ü nālānsın
Diñle ney nālesini sürme dem ez-māl-i menāl

*Bī-nemekdür derdsüz ṭā'atuññ çesnisi yok
Zāhid ol 'amelünñ 'aşk şayar cürm ü vebāl³²*

Pāye oldur ki ḳamu ayaḡa rū-māl olasın
Ayaḡuña sürüne cümle ser ü manşıb u māl

Şeyḫiyā niçe ḫayālile muḫālātī-i ṭaleb
Şanma bu egri ḫayālünñ olur 'ıyda hilāl [92a]

³² Mısranın vezni kusurludur. Gazelin italik olarak gösterilen bu beyti Abdülmecid Sivasî Divanı'nda yer almamaktadır. Konuyla ilgili bilgi için bk. Toparlı, 1984: 45-46; Ay, 2014: 236.

III

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Tecerrüd pâdişahlıktur girizân olmamak yigdür
Ta' alluḡ bendle ḡarbân u šekbân olmamak yigdür

Murâduñsa ta' alluḡ ' aşk zencirine šun boynuñ
Ulašup šâh-ı ' aşka šoñ pešimân [olmamak yigdür]

Dilersen yâri görmek kendüzüñ görme gözünden šav
ḡarâbî šüret-i ḡâke nigebân [olmamak yigdür]

Dedi ³³ العین حق ḡaḡḡ resüli key šaḡın gözden
šaḡın ya' nî gözünden kiši šeytân [olmamak yigdür]

ḡabâ ile ḡayâlün ölmeden ölmek yaraḡın kıl
Bu levš ile gelüp gitmekden insân [olmamak yigdür]

Gedâlık ihtiyâr eyle šehen-šâh olmak isterseñ
ḡuzür ehli olup šeyḡî perîšân olmamak yigdür [95a-95b]

Kıt'alar

I

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

ḡalbi ḡâlî itmeyen išitmedi âvâz-ı dost
Fâš ider bu ma' nî çeng ü ney mizmâr-ı ' aşḡ [6b]

Çün ḡaḡîḡat zât-ı ḡaybî bâḡnimiš ḡü direm
Vašfile zâhir iken ḡâzâ dimez šettâr-ı ' aşḡ

Pâdišeh šüret deḡišmiš gösteren maḡzûb olur
Görmez ü bilmezlenürler gö[s]terenler bâr-ı ' aşḡ [15a]

' Aška Câlînüs marâz dimiš marîz olduḡiçün
Câna šiḡḡatdür ölüler dirgürür dârü-yı' aşḡ

³³ Hak gözü.

İrmek istersen eger dār-ı şifāya hasta ol
 Tuymamış sağ şihhati kapmış kamu şayru-yı aşk

Meskenümdür manzarumdur ‘abherümdür ‘anberüm
 Kūy-ı ‘aşk u rüy-ı ‘aşk u müy-ı ‘aşk u būy-ı ‘aşk³⁴ [111b]

Āb u gildür mürdedür nā-merddür ‘aşksuz kişi
 Zikr ü fikrūn ‘aşk gerek hem h‘āb ‘aşk bīdār ‘aşk [116b]

Keyf-i bī-keyfiyyedür fe[t]vā kitāb irmez aña
 Her dile düşmek yazıkdur eyleme inkār-ı ‘aşk [117b]

II

Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

Bakuben taşta taşta taş dimegil
 Ki çıkar nicesinden āb-ı hayāt

Cevher-i sīm ü zer var içinde
 Taşa bakma içinde kor hālāt

Tag u taşta Hudā dedi evtād
 Hāneye taş u toprak oldu kanat

Hāke alçaq nazarla bakma gözüm
 Güneş aña yüzün sürer evkāt

Olmasa āb u āteş olmazdı
 Pāklik daği ni‘met ü lezzāt

Ḳadriñi bil hālīfe bir hālef ol
 Şeyhiyā niçe şaḫīle tāmāt [29b]

³⁴ Kūy-ı ‘aşk u rüy-ı ‘aşk u müy-ı ‘aşk u būy-ı ‘aşk: Kūy-ı ‘aşk u rüy-ı kūy-ı ‘aşk u rüy-ı ‘aşk u müy-ı ‘aşk S1, - S2, - S3.

III

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Yitüren yoğı öz varını buldı
Sözin kesdi vü siñdi rāhatı var

Bırağup muṭlaķı kıyda düşenüñ
Kitāb-ı ' aşķda eydür reddeti var [33a]

Söz ancaķ Hāķķ sözidür dār-ı dilde
Öz anuñ yüz anuñ ayniyyeti var

Olan Mecnün-ı Leylā-yı hāķīķat
Hāķīķat Leylā Mecnün şüreti var

Vücüd-ı aşlı gören fer' i yaķdı
Yoğı varı seçipdür vaḥdeti var

Gözünle baķma baķ nūr-i hāķıla
Şaşar şaşı baķanuñ şirketi var³⁵ [111a]

Şafā vü ' ilm ü ḥüsnuñ muķsimidür
Şu kim bü'l-Ķāsım ile künyeti var [129b]

Dimişken ceddimiz³⁶ وَجْهتِ وَجْهِي
Niçün nefsuñ sivāya وَجْهِي var [132b]

IV

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Geçdi ḥıṭada nāfe gibi ' ömr-i nāzenān
Müy-ı sefid zāhir ü ḳalb-i siyāhımız

Yā Rabbi Ka' be hāķķı maḥiv it sevābitin
Her sūda tā ki vechüñ ola kıble-gāhımız [69a]

³⁵ var: - S1, - S2, - S3.

³⁶ En'âm, 6/79. Ayetin manası: "...yüzümü çevirdim..."

Nazmlar**I****Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

Çünkü cümle cihân geldi gider
Gidecek mülki koyma kalbe gider

Hâl-i 'âlem mişâl-i vâkı' adur
Sen de gördüm şay ol hayâli peder [29a]

II**Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün**

'Âşıkun ger sînesi tennür ola
Evvelâ cân şâniyâ ten nür ola

Nür-ı vahdet kablayup külliyyetin
Geh cüneyd ola gehî tayfûr ola [114a]

III**Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

'Aşk-ı 'ummânî oldıçün mevvâc
Oldı mir'ât u mazharı emvâc

Mevc ü deryâ haķîkâten birdür
Şaşı baķan şaşup şanur ezvâc [117a]

Müfredler**I****Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

Muhtelif yüzle keşrete düşme
³⁷جمله يُسقى بماء واحدنا [7b]

II**Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

ليس في الدير شيء الأهو³⁸
Aç gözün cānuñ uyar yā Hū [13b]

³⁷ Ra'd, 13/4. Ayetin manası: "...Aynı su ile sulanır..."

³⁸ Dünyada O'ndan başka bir şey yok.

III

Mef'ûlü Mefâ'ilün Mef'ûlü Mefâ'ilün

La' l-i leb-i gülgünü reng virdi kamu kevne
 Kıızıl delüdür hattâ ol meygdeden mey-nâb [19a]

IV

Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

Her ki kıoya kendüzin yâra olur âşinâ
 Her kim aradan çıkar şâfi müselmân olur [98a]

V

Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün

Dimiş bu egri eksük tođru vü kâmilüm ben
 Bâtlı sözi haķımış noķşânda kâmilimiş [99b]

VI

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Cân-ı Şeyhî saña bundan özge irşad olmaya
 İşidür انا الله ماہv iden ünsiyyeti [111a]

VII

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün

Dü cihân perverişi nuķ-ı Muħammedden alur
 Hükemâ cümle virür şerbetine cân u teni [112a]

VIII

Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Meşreb-i Aħmedi çü buldı gönül
 Varluđum oldu dâide vü dâidâr [114b]

IX

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Yazmamışlardur kitâba hiç ' aşkuñ sırrını
 Seyr ider kalbden kulûba bir güherdür kıymeti [122a]

X

Mef'ûlü Mefâ'ilün Mef'ûlü Mefâ'ilün

Men ' aşk-ı hezâr nâmem geh bülbül ü geh gülven
 Geh' aşık u geh ma' şük geh serhoş u geh mülven [131b]

XI

Fe'îlâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

Var yâr u libâs-veş ağıyâr

Ġayra varlık kıomadı ġayret-i yâr [131b]

Sonuç

Bu çalışma, “Şeyhî” mahlasıyla şiirler yazan Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevi'sinden hareketle Divan'ında yer almayan Türkçe şiirlerini ihtiva etmektedir. Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevi'de 7'si mesnevi, 2'si kaside, 3'ü gazel (Bir gazelin sadece bir beyti *Divan*'ında yer almamaktadır.) 4'ü kıt'a 3'ü nazm ve 11'i müfred olmak üzere 30 Türkçe şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin pek çoğu eksik olup tarafımızdan nazım şekillerine göre başlıklar altında toplanması onların nazım şekillerini gösterme amacına hizmet etmektedir. Ayrıca şiirlerde anlam, kafiye ve vezin bakımından uygun olanlar eserde farklı sayfalarda yer alsa bile bir araya getirilerek aynı şiirin beyitleri olabileceğine dikkat çekilmiştir. Bu şiirler ya da beyitler mecmualara ve Sivasî'nin diğer eserlerine bakılarak yeniden oluşturulduğunda daha derli toplu bir Abdülmecid Sivasî Divanı meydana getirilebilecektir. Bu nedenle eserlerinin çoğu henüz gün yüzüne çıkmamış Sivasî'nin başka çalışmalara da konu olması önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Mesnevî*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T196.
- Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Mesnevî*. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 2453.
- Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Mesnevî*. Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizade Koleksiyonu 327.
- Abdülmecid Sivasî, *Şerh-i Müntehabât-ı Mesnevî*. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 2527.
- AY, A. (2014). *Abdülmecid Sivasî Divanı (İnceleme- Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNDOĞDU, C. (2000). *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid Sivasî -Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri-*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KILIÇ, M. (2005). *Ebu'l-Hayr Abdulmecid B.Muharrem Es-Sivasî'nin Fatıha Tefsiri'nin Tahkiki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAN, M. H. (2006). *Abdülmecid Sivasî'nin Mesnevi Sözlüğü (İnceleme-Metin-İndeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOPARLI, R. (1984). *Abdulmecid Sivasî Divanı*. Sivas: Dilek Matbaası.
- TOPARLI, R. vd. (2015). *Abdulmecid Sivasî Divançesi'nden Seçmeler*. Sivas: Kristal Matbaacılık.

http://www.kuranmeali.org/kuran_meali.aspx